

ECOURI ALE REVOLUȚIEI FRANCEZE ÎN TRANSILVANIA

de

LADISLAU GYÉMÁNT

Marea revoluție franceză izbucnită în anul 1789 și războaiele care i-au urmat timp de un sfert de veac au constituit factori esențiali în modelarea istoriei moderne a întregii Europe. Influența lor profundă s-a resimțit, cu efecte de durată, atât la nivelul mării politici, cât și la scara fiecărei societăți, țări sau provincii. În cazul Imperiului habsburgic, schimbările provocate de evenimentele franceze în cursul politicii generale a Vienei se concretizează în prăbușirea edificiului reformelor iozefine, determinată, pe lângă factorii interni, de dovada vădită oferită de anul 1789 privind eșecul încercării „de a face inutilă revoluția”¹ prin reformele absolutismului luminat. Izbucnirea războaielor cu Franța revoluționară desăvârșește această schimbare radicală de direcție a politicii imperiale, locul postiozefinismului leopoldin luându-l un durabil „regim al reacțiunii”, adversar al revoluției pe plan extern și respingînd reformele structurale în politica internă, partizan al unui *status-quo* conservator.

Influențele transformărilor care au loc pe plan european în urma revoluției franceze sînt evidente și la nivelul Transilvaniei, ele reflectîndu-se diferențiat în raport cu statutul, interesele și obiectivele diferitelor entități sociale și naționale care compuneau complexa imagine a societății principatului. La români, care constituiau majoritatea populației Transilvaniei, dar aveau un statut dezavantajat impus prin sistemul medieval al celor trei „națiuni”, ecoul ideologiei și al evenimentelor revoluționare este detectabil, desigur, cu cea mai mare claritate la nivelul elitei intelectuale, care formulează și promovează programul politic al emancipării națiunii ținînd seama și uzînd de preceptele noilor idei cu efect dizolvant în privința aurei de legitimitate a „vechiului regim” și care consideră transformările europene un prilej și precedent favorabil pentru pași concreți pe calea realizării obiectivelor eliberării proprii.

Astfel, actul programatic fundamental al românilor din Transilvania, *Supplexul* din anul 1791, se deschide, într-o formulare care evocă spiritul *Declarației drepturilor omului și cetățeanului*, cu apelul ca „drepturile atât ale omului, cât și ale societății civile să se extindă, înainte de toate, la toți membrii care o alcătuiesc prin unirea lor și susțin și cu viața, și cu avutul lor sarcinile conservării ei și ca o parte dintre cetățeni să nu se rupă de cealaltă pentru a o lipsi pe aceasta cu silnicie de drepturile ei și

¹ Nicolae Iorga, *Originea și dezvoltarea statului austriac*, Iași, 1918, p. 89.

a o asupra². Într-un act polemic elaborat în perioada dintre înaintarea către Curte a primului și a celui de-al doilea *Supplex* (1791—1792) sursele sînt precizate și mai limpede, „drepturile societății civile“ fiind interpretate în sensul operei lui Puffendorf și Rousseau („le citoyen de Genève“)³.

Opera istoriografică a generației Școlii Ardelene, purtătoare a programului politic național, reflectă cu elocvență influența ideologiei care a stat la baza transformărilor structurale din țara revoluției, ca și interesul constant pentru desfășurarea evenimentelor europene declanșate de revoluția franceză. Ion Budai-Deleanu, cunoscut îndeobște pentru îndrăzneța dezbateri asupra formelor de guvernămînt din *Țiganiada*, se dovedește în opera sa istorică, inedită încă, *De originibus populorum Transylvaniae*, un bun cunoscător și un convins adept al teoriei contractualiste, de la care pornește spre a demonstra nedreptatea funciară a regimului celor trei „națiuni“ din Transilvania⁴. Dacă pentru Budai-Deleanu, aflat la Lemberg, într-un punct-cheie al circulației ideilor în această parte a Europei, concordanța cu ideologia vremii nu poate surprinde prea mult, în schimb faptul că Ioan Monorai, paroh la Cergăul Mare timp de peste patru decenii (1794—1836), își consacră o parte considerabilă din cartea a V-a a istoriei sale, intitulată semnificativ *Scurtă cunoștință a lucrurilor Dachiei și mai ales ale Ardealului și ale altor mișcări care în zilele ceste mai de curînd se întîmplară în Europa*, evenimentelor revoluției franceze și războaielor napoleoniene constituie o dovadă elocventă a profunzimii și amplorii influenței acestora în cadrul elitei intelectuale românești⁵. De altfel, legătura strînsă între evenimentele europene și ceea ce se petrece în Transilvania vremii este formulată cu claritate de Monorai atunci cînd în finalul lucrării sale arată că: „puindu-mi eu în minte ca să fac cuvîntare într-această istorie numai de acealea întîmplări care se țin mai cu seamă de Dachia noastră, poate zice cineva că am eșit din scopul, mai multe înșămînd, care nu se țin de Dachia. Dar eu cînd îmi aduc aminte de podvoadele cealea multe, care dură într-aceastea revoluții și de danștile cealea peste măsură [. . .] și de alte multe nevoi care era în țară, nu mi le închipuiesc altmîntrelea aceastea, fără ca cînd ar fi fost aceastea revoluții tocma aici în Ardeal, care de la începutul revoluțiilor acestora abia cînd și cînd a avea prilej de a mai răsufila cîte o țîră“⁶.

Evenimentele războaielor europene din perioada următoare revoluției sînt folosite ca prilej favorabil ridicării iar și iar, nedescurajată de opacitatea „regimului reacțiunii“ la rezolvări de esență, a revendicărilor emancipării naționale de către elita intelectuală care urmărește cu atenție tot ceea ce se întîmplă la nivelul continentului. Este elocventă în acest sens chemarea ofițerilor și soldaților români de pe frontul din Tirol către frunțașii națiunii în anul 1797 ca să acționeze „pentru răsufierea neamu-

² D. Prodan, *Supplex libellus Valachorum*, ediție nouă cu adăugiri și precizări, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 468.

³ *Ion Budai-Deleanu. Scrieri inedite*, ed. de I. Pervain, Cluj, Edit. Dacia, 1970, p. 40—41, 82.

⁴ Biblioteca Academiei R.S.R. București (în continuare: BAR), Manuscris latin 115, f. 218r—221v.

⁵ Ed. I. Găvănescu, *Ioan Monorai și opera sa istorică*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice“, seria a III-a, tom XXI, p. 465—477.

⁶ *Ibidem*, p. 478.

lui nostru⁶ acum cînd „toată Europa îi plecată spre răsufare⁷. În noul memoriu revendicativ românesc, mult mai larg fundamentat din punct de vedere social, înaintat forurilor aulice în anul 1804, un argument esențial în favoarea cererilor formulate este referirea la faptul că „ostașii cari au venit din prinsoarea franțozului (sau frîncului) multă descoperire au făcut fraților săi și neamurilor sale despre starea Țării Frințești, de unde să culege a crede că de nu să va face îndreptare și ușurare acestui neam asuprit, cu anevoie să va ținea, fără pericol, îndelung supt jugul greutăților în care să află⁸. Războiul din 1809 și apelurile insistente ale regimului imperial la înrolarea de voluntari sînt folosite de Consistoriul ortodox de la Sibiu pentru a propune constituirea unui corp de voluntari români cu condiția de a se numi „Hungarico-Valachica“ și de a avea ofițeri români⁹, ca un caz particular al aplicării ideii egalității în drepturi și îndatoriri a românilor și a participării la conducerea treburilor obștești în proporția sarcinilor purtate — temeuri fundamentale ale programului politic național.

Influența evenimentelor europene nu se limitează la elita intelectuală, aflată în mod firesc în legătură mai strînsă cu mișcarea de idei a vremii, ci ea este evidentă și în cazul celorlalte categorii ale societății românești din Transilvania, care folosesc temeiul ideologic al schimbărilor revoluționare și mai cu seamă prilejul oferit de ele pentru a-și promova obiectivele specifice situației lor proprii. Astfel, mica nobilime românească din sudul Transilvaniei, obligată la purtarea sarcinilor fiscale și la încadrarea în sistemul regimentelor grănicerești în pofida drepturilor sale și a statutului său social, își intensifică spectaculos lupta împotriva acestor stări de lucruri odată cu izbucnirea războaielor împotriva Franței revoluționare. Rezistența la înrolarea în armata trimisă pe fronturile de luptă europene se transformă în părțile Hunedorii și Hațegului, în anii 1792—1795, într-o amplă mișcare ce angrenează mari mase de oameni ce-și revendică un statut social conform condiției lor de drept¹⁰. Lucrurile se repetă la o scară și mai largă cu prilejul războiului din 1809, cînd ridicarea generală la arme a nobilimii, decretată de dieta Transilvaniei, întîmpină o puternică împotrivire a micii nobilimi românești atît în sudul Transilvaniei, cît și în părțile Chioarului, a Solnocului Interior, Turzii, Arieșului etc., condiționîndu-se participarea la efortul de război prin îndeplinirea revendicărilor privind scutirea de obligațiile fiscale și grănicerești¹¹.

Epoca revoluției franceze și a războaielor napoleoniene este marcată de puternice frămîntări și în cadrul orașelor din Transilvania, intensificîndu-se mișcările îndreptate împotriva atotputerniciei patriciatului orășenesc, pentru însănătoșirea administrației și a raporturilor sociale. În acest context, lupta orășenilor români de la Brașov, Sibiu, Orăștie, Sebeș, Bistrița, Oradea etc. cunoaște nu întîmplător tocmai în această perioadă

⁷ Cf. Vasile Bolca, *Episcopul Samuil Vulcan. Contribuții la ridicarea culturală a neamului*, Oradea, 1939, p. 17—18.

⁸ D. Prodan, *Încă un Supplex libellus românesc 1804*, Cluj, Edit. Dacia, 1970, p. 81.

⁹ Arhivele Naționale Maghiare, Budapesta, Arhiva Guberniului Transilvaniei, F 46, nr. 4084/1809.

¹⁰ L. Demény, în *Studii*, 1971, 6, p. 1163—1168; 1178—1181.

¹¹ N. Szabó, în *Studii și articole de istorie*, 1970, p. 115—128.

momente de vîrf în vederea lichidării anacronicelor restricții medievale privind dreptul de cetățenie în orașe, practicarea liberă a meșteșugurilor și comerțului, participarea cu drepturi egale la conducerea treburilor comunităților¹².

O deosebită însemnătate din punctul de vedere al efectelor lor concrete revine influențelor exercitate de evenimentele europene ale epocii în discuție asupra categoriei fundamentale a societății românești din Transilvania — țărănimea — care constituie marea majoritate a poporului român din principat. În cursul frământărilor țărănești din anul 1790, strîns legate de contextul revocării reformelor iozefine, ecolul a ceea ce se întîmplă în Europa este evident atunci cînd o *Patentă țărănească*, răspîndită în părțile Bihorului, în Munții Apuseni, în interiorul Transilvaniei, declară că „nu mai slujim pe nobili pentru sesia noastră, ci ca în alte țări servim și plătim dare numai regelui”¹³. Conscriptia militară decretată în 1794 pentru completarea regimentelor transilvănene în vederea războiului cu Franța declanșează o mișcare de refuzare a obligațiilor iobăgești comparabilă cu cea care a premers marea ridicare din 1784, măsura fiind interpretată de țărănime și de preoții ei ca dorința împăratului de a se da arme întregului popor și de a nu mai sluji stăpînilor de pămînt¹⁴. Într-un nou moment de cumpănă al războaielor cu Franța, Munții Apuseni constituie, în anul 1800, teatrul unor agitații țărănești alimentate de cei întorși de pe frontul francez, agitații care, amenințînd cu „o răscoală generală și mai primejdioasă decît cea din vremurile lui Horea” (după aprecierea unui contemporan), determină menținerea în țară a contingentelor mobilizate în vederea războiului cu Napoleon¹⁵.

Chiar și din aceste cîteva exemple, al căror număr ar putea spori considerabil printr-o cercetare specială dedicată unei atari problematici, se conturează totuși dimensiunile influenței evenimentelor declanșate pe plan european de revoluția franceză și a ideologiei promovate de aceasta, în cadrul tuturor categoriilor societății românești din Transilvania. Se pune în mod firesc întrebarea care au fost căile pătrunderii și difuzării acestei influențe, care au fost sursele de care au beneficiat românii din Transilvania pentru a se informa asupra a ceea ce se petrecea în Europa și pentru a acționa în spiritul noilor idei?

Cercetările privind această problemă au subliniat pe bună dreptate însemnătatea primordială a contactelor personale cu evenimentele sau cu eroii lor. Soldații și ofițerii români de pe fronturile de luptă europene, unii reîntorși în țară după experiența unui prizonierat francez, au avut posibilitatea de a cunoaște nemijlocit marile răsturnări de valori aduse de furtuna revoluției. La rîndul lor, prizonierii francezi din Banat, din Transilvania istorică, reprezintă o sursă de idei și informații pentru locuitorii acestor provincii. Se vorbește mult în epocă (mai ales în actele oficiali-

¹² Idem, în *Marisia*, 1980, p. 179—196; L. Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania 1790—1848*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 374—404.

¹³ I. Sabău, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, 1958—1959, I—II, p. 172.

¹⁴ Idem, în *Studii*, 1960, 2, p. 221—233.

¹⁵ I. Kovács, în *Studii și cercetări științifice*, seria a III-a, Științe sociale, 1954, V, 3—4, p. 584—592.

tății) de emisarii francezi și polonezi trimiși în părțile noastre tocmai cu misiunea informării opiniei publice și a difuzării ideilor revoluționare. Contactele personale ale negustorilor din Transilvania cu realitățile apusene (un rol de seamă revenind marilor comercianți români de la Sibiu și Brașov), apoi studenții și profesorii ardeleni în legătură cu centrele vieții științifice europene constituie alți factori ce vehiculează idei și informații¹⁶.

Un mijloc de mare importanță pentru cunoașterea evenimentelor europene îl reprezintă, alături de contactele personale directe, cuvîntul scris și tipărit. Pe lângă corespondența personală, este incontestabilă în acest sens influența presei europene, a celei vieneze, a celei maghiare și germane din Transilvania, chiar dacă barierele lingvistice fac accesibile sursele amintite doar unei elite intelectuale restrînse din cadrul societății românești din Transilvania¹⁷. Desigur, rolul hotărîtor în informarea opiniei publice ar fi revenit unui organ de presă în limba proprie, dar eforturile repetate pentru realizarea acestui deziderat s-au lovit de opoziția tot mai tranșantă a oficialității, aflată în plină trecere de la reformismul iozefin spre conservatorismul „epocii reacțiunii“. Șansele cele mai bune pentru apariția unei „Foi românești pentru economi“ s-au părut a exista în primăvara și vara anului 1789, cînd însuși guvernatorul Transilvaniei opina favorabil pentru publicația care ar fi cuprins, alături de articole economice, de edificare morală, învățături practice, și știrile zilei (mai cu seamă cele privind războiul cu turcii), precum și vestiri oficiale. În toamnă însă, odată cu știrile tot mai alarmante pentru oficialități din țara revoluției și odată cu accentuarea crizei interne a regimului iozefin, proiectul eşuează, găsindu-se pentru refuz anumite motivații formale. Cu totul alta este atmosfera în 1793—1794, cînd demersurile lui Ioan Piuaru-Molnar și Paul Iorgovici de a scoate „Vestiri filosofești și moralicești“ ca organ al unei societăți savante românești întîmpină opoziția fermă a forurilor oficiale locale și centrale, argumentul principal fiind acela că „în împrejurările existente asemenea gazete răspîndesc ideile franceze de libertate periculoase“. În perioada finală a războaielor cu Franța, un refuz similar întîmpină eforturile din 1814—1815 ale lui Dimitrie Țichindeal, Moise Nicoară, Samuil Vulcan, Alexie Lazăr pentru scoaterea unui periodic românesc la Viena¹⁸.

Lipsa unei atari surse fundamentale de informare în limba proprie este însă suplinită într-o oarecare măsură de existența unei serii considerabile de publicații oficiale adresate românilor prin tipar, în limba lor, în întreaga perioadă de un sfert de secol la care ne referim. Continuînd o practică încetățenită de reformismul terezian și iozefin, anume aceea de a difuza principalele sale acte normative și prin tipărirea lor în limba majorității populației din Transilvania, oficialitatea imperială recurge la acest mijloc de legătură mai directă cu supușii și în perioada „regimului reacțiunii“, punîndu-l, desigur, în slujba intereselor sale imediate privind

¹⁶ D. Prodan, *Supplex libellus Valachorum*, ed. cit., p. 358; I. Sabău, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, 1958—1959, p. 163—167; I. Georgescu, în *Revue Roumaine d'Histoire*, 1971, 6, p. 1036; N. Szabó, în *Marisia*, 1980, p. 181—182.

¹⁷ G. Șerban, în *Studii și articole de istorie*, 1967, p. 293—306; Ana Ciurdariu, Teodor Pavel, în *Studii*, 1970, 1, p. 91—101.

¹⁸ L. Gyémánt, op. cit., p. 470—471.

mobilizarea resurselor societății românești pentru războaiele cu Franța¹⁹. Dincolo de obiectivul influențării opiniei publice românești în sensul dorit de Viena, aceste publicații oficiale se constituie într-o reală cronică a mersului evenimentelor, dezinformarea urmărită de autorități lăsând locul deseori unei informări directe sau implicite asupra a ceea ce se întâmplă pe teatrele de luptă politice și militare ale Europei.

Cele mai clare și directe informații, bineînțeles interpretate prin prisma poziției și intereselor vieneze, le oferă manifestele, proclamațiile, decretul imperiale, precum și vestirile sau ordonanțele altor foruri oficiale, menite a anunța și explica anumite evenimente sau decizii ale politicii imperiale în contextul marilor zguduiri europene. Seria unor astfel de acte este deschisă de înștiințările oficiale din anii 1799—1800 care, relatînd despre nenorocirile care au lovit în cursul războiului o seamă de localități din provinciile Tirol și Vorarlberg, informau implicit despre aria de extindere și gravitatea războiului, căutînd totodată să influențeze opinia publică românească într-un sens defavorabil francezilor²⁰. Decretul imperial emis în 7 august 1803 contura, în schimb, direcțiile principale ale politicii de neutralitate adoptată de Austria în războiul naval franco-englez și îndatoririle principale ale supușilor în aducerea la îndeplinire a acestei politici. Se stabileau astfel interdicții privind înrolarea supușilor austrieci în armata sau pe vasele părților beligerante, privind angajarea cetățenilor acestor țări pe corăbiile austriece, privind punerea de armament, muniții și hrană la dispoziția părților aflate în conflict. Era reglementat regimul vaselor țărilor beligerante în porturile austriece, cel al comerțului desfășurat cu părțile aflate în luptă, precum și al prizonierilor de război debarcați pe pămînt austriac. Într-un cuvînt, cele 21 de paragrafe ale decretului se constituiau într-un veritabil îndreptar al politicii oficiale și al comportării supușilor în condițiile neutralității adoptate de Imperiu²¹.

Politica de neamestec lăsînd locul în curînd angajării Austriei cu toate forțele sale în coaliția antinapoleoniană din anul 1805, rezultatele se dovedesc dezastruoase pentru ea, înfrîngerea de la Austerlitz fiind urmată de pacea de la Pressburg, cu sensibile pierderi teritoriale. Evenimentele sînt prezentate românilor din Transilvania printr-o proclamație imperială dată la Viena, la 1 februarie 1806, prin care împăratul, anunțînd reîntorcerea sa în cetatea de scaun, aducea de fapt la cunoștința supușilor pierderea temporară a capitalei Imperiului în cursul unui război care a adus „primejdii și nenorociri“ celor mai înfloritoare și vestite „stăpîniri“ ale sale și chiar asupra „cetății de reședință“. Vestind pacea încheiată, realizată „cu mari jertfe“, împăratul consideră aceasta un rezultat al strădaniilor sale care nu cunosc „altă mai mare fericire decît de a putea face fericiți pe supuși.“ Comunicarea sub această formă îndulcită a pilulei amare a înfrîngerii și pierderilor teritoriale suferite este urmată

¹⁹ Vezi pentru aceste acte: A. Răduțiu, L. Gyémánt, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română 1701—1847*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1981.

²⁰ Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., Fond Unitarieni, pachetul 14, nr. 918; 938. Ediții ale acestor acte în: Il. Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, II, Sibiu, 1897, p. 187—190; 196—197.

²¹ BAR, Foi volante, nr. 695. Ed. actului în: *Arhiva someșană*, 1926, 6, p. 59—67.

de anunțarea reînnoirii politicii de reforme, subliniindu-se că în urma rănilor grave provocate de război „datoriile îndreptării statului vor fi mai mari și mai grele de cum au fost vreodată“. Se cere deci supușilor ca, uitînd „patimile și răutățile“, păstrînd doar „aducerea aminte a jertfelor săvîrșite de împărat pentru fericirea țării“, să se străduiască la creșterea puterii statului prin „adevărata poleire a minții, prin înnoirea industriei naționalicești adică prin deșteptarea sirguintii neamului întru meșteșuguri, prin întoarcerea și punerea în statul său a creditumului de obște“²². Programul de înnoiri, enunțat și schițat doar de-această dată, devine într-adevăr o realitate în anii următori, cînd reformele de reorganizare pe plan militar, administrativ, economic, fiscal, se îmbină și cu abordarea revendicărilor ridicate de mișcarea națională românească mai cu seamă pe tărîm cultural, școlar, bisericesc. Se caută astfel atenuarea prin măsuri limitate a nemulțumirilor, îndreptînd eforturile de emancipare de la aspectele politice spre cele considerate inofensive ale cultivării și luminării treptate, pentru a întări coeziunea Imperiului și a se evita tendințele centrifuge.

Întărită temporar prin efectele acestui curs reformativ, Austria se angajează într-un nou război împotriva Franței în anul 1809. Unele succese inițiale ale armatei imperiale, și mai cu seamă zădărnicierea, la Aspern și Essling, a trecerii Dunării de către armata franceză condusă de Napoleon însuși, sînt anunțate printr-o *Vestire despre bătaia ce s-au întîmplat mai de curînd întră ostia nostra și întră armadia lui Napoleon Bonaparte*, emisă de cartierul general al arhiducelui Carol în 23 mai 1809. Păstrată doar într-o formă manuscrisă, în traducerea probabilă a lui Ioan Corneli, *Vestirea* urma a fi difuzată prin tipar, slujind la informarea și mobilizarea opiniei publice românești²³. O altă *Vestire*, dată din adunarea comitatului Bihor în 24 iulie 1809, tradusă de același Ioan Corneli, era nevoită de-acum să anunțe, difuzată fiind într-o formă tipărită prin intermediul preoților români și al organelor administrative, ocuparea unei părți a Ungariei de către francezi, apelînd cu insistență la înrolarea voluntară în armată²⁴. În seria acelorasi acte, o cuvîntare ținută în adunarea comitatului Bihor de contele Ludovic Rhédei, tipărită și difuzată în traducere românească, se adresa cu deosebire micii nobilimi românești, numeroase în aceste părți, chemînd-o la arme prin evocarea exemplului rezistenței spaniole față de oștile napoleonice²⁵.

O adevărată expunere a meandrelor politicii imperiale în perioada 1809—1813, cu încercarea de a le explica și motiva, aduce manifestul imperial emis la Buda, în august 1813, cu prilejul reintrării Austriei în război alături de coaliția antinapoleoniană. Manifestul susține teza participării Austriei la războaiele care durează de peste 20 de ani și care au fost „adese ori nenorocite“ numai pentru ca „nu cumva toată soțialnica sistemă din Europa prin nelegiuita voe sfărîmată să o vadă.“ Alături de această declarație de principii conservatoare, care echivala vechiul regim

²² BAR, Manuscris românesc 967, f. 171. Ed. actului în: Il. Pușcariu, *op. cit.*, II, p. 211—212.

²³ Ed. actului în: V. Faur, *Contribuții la cunoașterea istoriei Bihorului*, II, Oradea, 1971, p. 33—35.

²⁴ *Ibid.*, p. 40—42.

²⁵ *Ibid.*, p. 37—40.

cu „dreptatea și buna orînduială“, acțiunile politice și militare ale Imperiului erau motivate și prin teza echilibrului european, temelia politicii urmate de cancelarul Metternich, conform căreia era necesară „cumpănirea puterilor, fără de care comunitatea (obștea) staturilor numai comunitatea mișălătății poate să fie.“ Dirijată de aceste considerente, Austria a purtat războiul din 1809 care a dus la pierderea „provinciilor celor mai de preț“ și a ieșirii la mare. Tot pe acest temei a încercat apoi „calea păcii“ prin legătura dinastică realizată în urma căsătoriei lui Napoleon cu fiica lui Francisc al II-lea. Împăratul francez însă, arată manifestul, împins de „o zburdare pofitoare de laudă și de mindrie deșartă“, a extins puterea sa „peste legile firei“. El este acuzat că a adus Europa „întru nenorocire, lipsă, sărăcie, ticăloșie și în mare tirănie“ prin blocada continentală, care a răsturnat întregul sistem al comerțului, prin principiul granițelor naturale, care a dus la ocuparea porturilor germane, la nesocotirea granițelor existente, prin măsuri înfăptuite fără temei legal și cu „urgisirea tuturor rușinatelor forme.“ Această politică a dus la conflictul cu Rusia, pe care Viena a încercat să-l împiedice, dar pînă la urmă a fost nevoită și ea să pună la dispoziția lui Napoleon un corp de oaste. În urma înfrîngerii zdrobitoare suferită de francezi în Rusia și a ridicării la luptă a statelor germane, constituindu-se împotriva Franței o nouă coaliție, Austria a încercat de pe o poziție de neutralitate să mijlocească încheierea ostilităților. Trecînd în revistă pe larg inițiativele politicii vieneze în acest sens pînă la Congresul de pace de la Praga din iulie-august 1813, manifestul aruncă răspunderea pentru eșecul lor pe seama lui Napoleon, concluzionînd prin necesitatea actului reintrării Austriei în război, un pas considerat a se bucura de aprobarea întregii Europe²⁶.

În sfîrșit, această veritabilă cronică a evenimentelor europene în lumina actelor oficiale emise pentru români este completată în anii 1814—1815 printr-o serie de broșuri publicate la Tipografia Universității de la Buda asupra războiului cu Franța, asupra personalității și carierei lui Napoleon, broșuri care, chiar dacă nu purtau caracterul oficial al actelor prezentate mai sus, se încadrau în aceeași tendință de formare și informare a opiniei publice românești din Imperiu în spiritul obiectivelor politicii Curții de la Viena²⁷.

Principalii factori prin care oficialitatea urmărea realizarea intențiilor sale de influențare și mobilizare a opiniei publice românești erau preoții români. Lor le revenea misiunea de a publica în biserică și de a explica cele cuprinse în actele oficiale emise pentru români și, mai mult, întregul serviciu religios trebuia pus în slujba obiectivului urmărit de cercurile vieneze, el urmînd a se desfășura după un tipic uniform, difuzat într-o formă tipărită. Rugăciunile prescrite prin decrete imperiale și ordonanțe guberniale, impuse prin circulare episcopale, prevedeau invocarea ajutorului divin pentru oștile imperiale, pentru zădărnicierea planurilor vrăjmașului, propovăduiau ascultarea și supunerea față de cei mari, „păciuirea internă“ spre a se putea dobîndi și pacea dinafară²⁸. O pastorală a episcopului Ioan Bob din 1798, difuzată de asemenea în formă tipă-

²⁶ BAR, CRV 829.

²⁷ C. Șerban, *op. cit.*, p. 299.

²⁸ BAR, Foi volante, nr. 802; 803; *Telegraful român*, 1903, LI, nr. 10, p. 43; Fl. Dudaș, în *Crisia*, 1979, p. 355—357.

rită, accentua cu deosebire această obligație a supunerii, amenințându-i pe cei nemulțumiți cu pedeapsa divină. Pastorală prezenta o adevărată listă a nenorocirilor care au lovit țările vecine (războaiele, seceta, ciuma, lăcustele, foametea, scumpătatea bucatelor etc.), căutându-se convingerea credincioșilor că toate acestea au ocolit Transilvania datorită grijii împăratului și ocărmitoșilor „drepti, înțelepți și iubitori de oameni”²⁹.

Dincolo de formulele stereotipe ale acestor rugăciuni, pastorale, precizi, circularele și instrucțiunile care le însoțeau ofereau însă și o seamă de indicii asupra mersului real al evenimentelor, însăși modalitatea prescrisă a efectuării slujbelor divine contribuind la informarea preoților, și prin intermediul lor a mării mase a credincioșilor, asupra adevăratelor stări de lucruri.

Urmărind în timp seria acestor circulare episcopale, consistoriale, protopopești, prin care se reglementează desfășurarea slujbei în condițiile războaielor cu Franța, constatăm că atîta timp cît lucrurile mergeau bine din punctul de vedere al Austriei prescripțiile se limitează la ținerea unor slujbe ocazionale de mulțumire pentru victoriile repurtate de oștile imperiale³⁰. În vara anului 1794, în schimb, dispoziția gubernială pretinde de-acum să se țină „neîncetat” rugăciuni „pentru a-l ajuta pe împărat”, iar în primăvara anului următor se prescrie „de obște evlavie, deosebită rivnă și căldură” în invocarea ajutorului divin „pentru care foarte de lipsă iaste a ne ruga.” În sfîrșit, în anul 1796, Guberniul cere preoților să-i îndemne pe credincioși a se ruga pentru victoria în război nu numai în biserică, ci și acasă la ei³¹. Aceste apeluri se repetă în cursul noilor războaie din 1799—1801, 1805, 1809, 1813, 1815, ponderea slujbelor de mulțumire fiind mult mai scăzută, în directă legătură cu cea a victoriilor imperiale, față de apelurile la ajutor care iau uneori o formă dramatică, așa cum se întîmplă în 1805 cînd poporul e îndemnat la „credință către țară și împărat” ținîndu-se seama de „ticăloșia vremurilor de acum”, iar clerului i se pretind slujbe de trei ori pe săptămîină, dimineața și seara, pentru ajutarea oștilor imperiale³².

Pretențiile oficialităților nu se limitau bineînțeles la acest sprijin moral, ci ele devin tot mai imperative pe măsura înrăutățirii situației pe fronturile de luptă și în cadrul vistieriei statului. Se solicită donații benevole din partea clerului și a poporului, iar în vara anului 1799, recunoscîndu-se deschis faptul că războaiele au stors vistieria, se impune predarea vaselor de aur și argint din biserici, ca un împrumut forțat de război, cu palida consolare că „vasele se pot face și din altă materie”³³.

Deosebit de insistente sînt apelurile pentru înrolarea voluntară în armată, clerul românesc fiind solicitat spre a îndemna credincioșii în acest

²⁹ BAR, Foi volante, nr. 795.

³⁰ St. Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Schei (1784—1810)*, II, Brașov, 1902, p. 92—93; 96—97; 127—128; *Arhiva someșană*, 1927, 7, p. 71—73; *Revista istorică română*, 1939, p. 283—288.

³¹ St. Stinghe, *op. cit.*, p. 104; 123—124; 130—131.

³² *Ibidem*, p. 284—285.

³³ *Ibidem*, p. 144—145; 169—171; *Revista istorică română*, 1939, p. 283—288; L. Groza, în *Acta Musei Napocensis*, 1980, p. 585.

sens. Dacă în 1794 circulara episcopului ortodox apelează doar la tradițiile de vitejie „pentru care neamul lor cel vechi foarte lăudat a fost“ și la avantajele viitoare ipotetice pentru „binele de obște și cinstea neamului“,³⁴ pe măsură ce nevoile războiului devin tot mai stringente și avantajele făgăduite celor ce se înrolează sînt tot mai substanțiale. Vestirea comitatului Bihor din 1809 promite, spre exemplu, voluntarilor scutirea pe viață de dare și de șlujbele comitatense, acordarea a cîte 30 de florini din partea statului și a comitatului, eliberarea din armată la terminarea războiului, privilegiile nobiliare, donații și decorații pentru cei distinși prin vitejia lor³⁵. Un decret imperial adresat grănicerilor români din sudul Transilvaniei le făgăduiește restabilirea statutului lor nobiliar și îndeplinirea revendicărilor privind eliberarea de obligațiile militare și fiscale cu condiția încetării rezistenței lor la înrolare „pentru greutatea războiului acestui de acum“³⁶.

În sfîrșit, seria actelor emise pentru amnistierea dezertorilor, care acoperă cronologic întreaga perioadă a războaielor cu Franța cuprinsă între anii 1792—1815³⁷, oferă de asemenea cititorilor și ascultătorilor atenți ai unor astfel de vestiri o seamă de indicii asupra mersului evenimentelor. Conținutul lor este în general stereotip, enunțîndu-se perioada de valabilitate, promițîndu-se dezertorilor care revin la regimentele lor amnistie cu condiția de a nu fi săvîrșit și alte fapte rele, amenințîndu-se în schimb cei ce vor fugi de acum înainte sau cei ce nu se întorc în termenul stabilit cu asprimea „legilor celor cătănești“. Pe lîngă aceste puncte, pe măsură ce lucrurile merg tot mai prost pentru Imperiu în cursul războaielor cu Franța și nevoia de soldați devine tot mai stringentă, în decretelor de amnistiere a dezertorilor apare prevederea restituirii averilor confiscate de la cei ce-au părăsit drapelul, promisiunea eliberării de militărie la încheierea războiului, a scutirii de sarcini publice și chiar a acordării unor sume de bani. Sînt instituite de asemenea premii pentru prinderea dezertorilor³⁸. Se recurge și în această privință la sprijinul clerului românesc, iar apelurile acestuia, așa cum se întîmplă în cazul circularii protopopului de Bran, Bratul Baiu, din 5 octombrie 1805, pun uneori în legătură îndeplinirea cererilor și revendicărilor de ridicare a neamului românesc cu îndeplinirea acestor solicitări oficiale impuse de nevoile războiului³⁹.

Trecerea în revistă a actelor oficiale adresate românilor din Transilvania în condițiile războaielor cu Franța revoluționară și napoleoniană reflectă, deci, transformarea acestora, dincolo de scopurile pragmatice urmărite de emitenții lor, într-un important mijloc de informare, directă sau implicită, asupra evenimentelor din Europa. Ele explică în bună parte

³⁴ Stinghe, *op. cit.*, p. 106—107.

³⁵ Faur, *op. cit.*, p. 40—43.

³⁶ L. Gyémánt, în „*Studia*, Series Historia“, 1978, p. 34—36.

³⁷ Vezi pentru aceste acte pozițiile nr. 422, 428, 432, 440, 442, 476, 481, 494, 522, 565 din Răduțiu, Gyémánt, *op. cit.*

³⁸ BAR, Foi volante, nr. 698; Pușcariu, *op. cit.*, p. 208—211; L. Groza, *op. cit.*, p. 586.

³⁹ *Revista istorică română*, 1939, p. 285—286.

cunoașterea de către toate categoriile societății românești a transformărilor ce aveau loc în acești ani la scara continentului, cunoaștere care, alterată în mult mai mică măsură decât ar fi dorit promotorii propagandei oficiale de interpretările date de ei desfășurărilor de lucruri, își găsește reflecția în actele programatice și acțiunile desfășurate pentru realizarea obiectivelor propriei emancipări. Ideologia revoluției franceze, difuzată pe continent prin valul războaielor napoleoniene, pătrunde în conștiința publică a societății românești din Transilvania și pe această cale mijlocită și contorsionată a propagandei oficiale imperiale, devenind, conform mărturiei programelor și inițiativelor mișcării naționale românești a vremii, un ferment catalizator al tendințelor de emancipare.